

NOU 2016:24 Ny straffeprosesslov

Stine Sofies Stiftelse arbeider for en barndom uten vold gjennom å forebygge og avdekke vold og seksuelle overgrep mot barn, samt ivareta barnets pårørende og etterlatte. Stiftelsens høringssvar vil derfor avgrenses til endringer som får stor betydning for barns rettssikkerhet.

Innledningsvis vil Stiftelsen uttrykke sterk bekymring angående noen av de endringene som utvalget foreslår da disse utgjør en fare for barns rettssikkerhet. Stiftelsen er inneforstått med at mistenktes rettssikkerhet må ivaretas, men et så stort inngrep som foreslås på barns bekostning, finner Stiftelsen ikke forsvarlig.

1. Fengsling

Utvalget foreslår flere begrensninger i bruken av fengsling. Det er viktig at de forslagene som foreslås, ikke vanskeliggjør politiets adgang til effektiv og forsvarlig etterforskning.

Utvalgt foreslår at fengsling pga fare for ny straffbar handling bare kan besluttes for å hindre at mistenkte på ny begår lovbrudd som utsetter noen liv, helse eller frihet for fare, eller ved gjentatte lovbrudd av samfunnsskadelig eller særlig plagsom art. Utvalget foreslår også å åpne for å benytte elektronisk kontroll som alternativ til fengsling. Stiftelsen ser at elektronisk kontroll i flere tilfeller kan være et alternativ til fengsling, men at dette ikke kan benyttes i saker hvor mistenkte og fornærmede bor innenfor samme område, og hvor redselen og den psykiske belastningen hos fornærmede ved at mistenkte er underlagt elektronisk kontroll vil være betydelig. Spesielt viktig er dette å ta hensyn til når fornærmede er et barn.

Før man eventuelt innfører adgang til elektronisk kontroll, er det viktig at dette systemet faktisk fungerer. Stiftelsen har mottatt tilbakemeldinger om systemet for elektronisk kontroll fungerer dårlig foreløpig, og bruk av dette som et substitutt for fengsling bør ikke innføres før ordningen fungerer tilfredsstillende.

2. Påtale

Stine Sofies Stiftelse ser at det kan være positivt med et tidspress i saker som Stiftelsen arbeider med, da 1 år og 6 måneder er lang tid for fornærmede og etterlatte å vente på et påtalevedtak. Stiftelsen forstår at det er en stor belastning for mistenkte at påtalevedtak drar ut i tid, men det er det også for fornærmede, uten at utvalget legger opp til tilsvarende rettighet for denne gruppen. Stiftelsen savner også en vurdering av hvilke konsekvenser en slik frist kan ha for politiets arbeid.

I saker som omhandler vold og seksuelle overgrep mot barn, så bør en sak ha kommet lang i etterforskningen på 1 år og 6 måneder. Stiftelsen ønsker likevel en vurdering av om en slik frist vil få betydning for kvaliteten på politiets etterforskning, om mistenkte og forsvarer gis unødvendig adgang til trening og unødvendige prosesser som øker tidsbruken, og om det er fare for at kompliserte saker henlegges som følge av en slik tidsfrist.

Stiftelsen mener at mindretallets forslag om å lovfeste en klagerett har mer for seg, og mener at tilsvarende klagerett bør lovfestes for fornærmede. Domfelte kompenseres ofte i form av strafferabatt ved lang ventetid, mens fornærmede ikke kompenseres noe. Stiftelsen mener det bør innføres kompensasjon til fornærmede i saker hvor domfelte får strafferabatt grunnet lang behandlingstid.

Stiftelsen ser at det er gjennomgående i lovforslaget at utvalget ønsker å begrense bruken og utgiftene ved bruk av bistandsadvokater, mens det legges opp til en utvidet bruk av forsvarer, samt innføres endringer som man må anta at flere forsvarere vil benytte seg av og som vil øke antall prosesser. Stiftelsen antar det kan være hensiktsmessig å se på kostnadene til advokatundergifter under ett, da man antar det forekommer at begge leirer i noen tilfeller skriver med gaffel.

3. Gjenåpning

Adgangen til gjenåpning er viktig for å ivareta domfeltes rettssikkerhet, og fornærmede og etterlatte er også tjent med at en uriktig domfellelse omgjøres. Stiftelsen støtter likevel innføringen av et skjerpet krav for saker som har vært rettskraftig avgjort i 25 år.

Når det gjelder bruk av advokat i forbindelse med gjenåpning, vil stiftelsen også rette fokus på advokater som bistår domfelte i gjentatte begjæringer, uten nye beviser eller omstendigheter. Stiftelsen er helt klar på at dersom det foreligger nye bevis eller omstendigheter som kan tyde på at dommen er feil, så skal saken selvsagt gjenåpnes. Men det finnes eksempler på gjentatte begjæringer på samme grunnlag. I slike tilfeller bør advokatutgiftene ikke dekkes, og det bør vurderes om advokaten selv bør dekke utgiftene til kommisjonen ved gjentatte begjæringer uten nye momenter. Dette for å luke bort useriøse aktører.

Fornærmede og etterlattes stilling under gjenåpningen;

Utvalget foreslår å åpne for å involvere fornærmede og etterlatte på et senere tidspunkt enn det som gjøres i dag, da det ikke alltid anses som nødvendig å involvere fornærmede og etterlatte under behandlingen av gjenåpningsbegjæringen. Spesielt nevnes begjæringer knyttet til lovanvendelsen, feil ved saksbehandlingen, men også begjæringer begrunnet i nye bevis, som for eksempel at domfelte var utilregnelig på gjerningstidspunktet. Hva som er begrunnelsen for begjæringen er uten betydning for fornærmede og etterlatte; følgen og belastningen blir den samme. Stiftelsen kjenner til tilfeller hvor etterlatte er blitt oppringt av media i forbindelse med begjæring av gjenåpning, uten at de selv var informert om dette. Stiftelsen ser at det i en sak som ligger svært langt tilbake i tid, og vedkommende ikke lenger soner, kan være argument mot å informere fornærmede og etterlatte.

Utvalget foreslår at fornærmede og etterlatte først skal informeres om begjæringen og bistandsadvokat skal oppnevnes, når saken tilsier det. Terskelen for å kontakte disse bør være lav da det kan være vanskelig for kommisjonen å vite hvorvidt de kan kaste lys over spørsmål om gjenåpning.

4. Private straffesaker

Stine Sofies Stiftelse støtter ikke forslaget om å avvikle ordningen med private straffesaker. Selv om dette er en adgang som brukes sjelden, så er det en sikkerhetsventil for fornærmede i saker hvor det skjer feilvurderinger hos påtalemyndigheten eller domstolen. En avvikling vil innebære at formelle partsrettigheter vil falle bort for sivilt krav, og begrunnelsen som gis for å avvikle en ordning som sjelden brukes er ikke gode nok til å frata fornærmede og etterlatte en så vesentlig sikkerhetsventil.

5. Pengekrav

Stine Sofies Stiftelse støtter ikke utvalgets forslag om at det ikke lenger skal være mulig å pådømme sivile krav som springer ut av samme forhold som en person frifinnes for straffekravet.

Stiftelsen vil blant annet vise til Hemsedal-saken, hvor gjerningspersonene ble dømt til å betale oppreisning til fornærmede, og betydningen det har for fornærmede at ansvar blir plassert til tross for en frifinnende dom.

Stiftelsen kan ikke se at forslaget som utvalget skisserer med en garantiordning er tilstrekkelig konkret og overveid om kan gjennomføres i norsk rett, til at man begrenser retten til oppreisning for fornærmede uten å i lov samtidig sikre at fornærmede får dekket dette gjennom en annen ordning.

6. Generelt om fornærmede og etterlatte

Stine Sofies Stiftelse mener at de formelle partsrettighetene som i dag følger av å fremme sivilt krav, ikke må avskaffes før det innføres en fullgod erstatning. Det er ikke tilfellet med utvalgets forslag.

7. Mistenktes rettigheter

Utvalget foreslår utvidet rett til forsvarer for mistenkte når fornærmede har fått oppnevnt bistandsadvokat. Utvalget mener at mistenkte allerede på anmeldelsesstadiet, når avhør og medisinske undersøkelser av fornærmede skal foretas, har behov for forsvarer. Stiftelsen stiller spørsmål ved dette behovet for forsvarer så tidlig, og frykte for at mistenkte ved oppnevningen av forsvarer allerede under innledende avhør av fornærmede skal ha mulighet til å slette eventuelle tekniske spor eller bevis. Stiftelsen synes utvalget går lite inn i den ubalansen de mener foreligger av dagens regulering, og hvordan endringen kan være hensiktsmessig i et effektiviseringsperspektiv. Ut fra Stiftelsens ståsted, vil det tvert i mot kunne forsinke og skade etterforskningen om mistenkte så tidlig får mulighet til å fjerne spor og tilpasse sin forklaring.

8. Fornærmede, etterlatte, skadelidte og bistandsadvokaten

Utvalget uttaler at forhold tilsier at bistandsadvokatorordningen har utviklet seg annerledes enn forutsatt, deriblant høyere utgifter. Stiftelsen mener dette ikke nødvendigvis bare kan sies om bistandsadvokatene, men at man da må se på advokatstanden under ett. Som nevnt over, ser man at utvalget ønsker å begrense bruken av bistandsadvokat noe, men utvider bruk av forsvarer, uten at det nevnes hvor mye eventuelle utgifter knyttet til forsvarer har økt over tid. Man er også kjent med at antall familievoldssaker har økt de siste årene, og at dette er en ønsket samfunnsutvikling da det signaliserer at flere av sakene anmeldes, og ikke nødvendigvis en økning i forekomsten av vold.

Partsrettigheter

Stine Sofies Stiftelse støtter Robberstad i hennes anbefaling om å gi fornærmede partsstatus i norsk rett. Dette vil ha en symbolsk verdi, samtidig som man blant annet sikrer denne gruppen rett til å anke saken (Robberstad 2002 punkt 7.7. Robberstad 2014 s. 238). Dette vil være en sikkerhetsventil for fornærmede og etterlatte, i saker hvor aktor gjør en mindre god jobb. Spesielt kan dette bli viktig om utvalget får innført begrensinger i domstolen sin adgang til "komme aktor til unnsetning", begrensning i domstolens subsumsjonsfrihet og binde retten gjennom straffetilsagn.

Stiftelsen mener det ikke er grunnlag for å hevde at partsrettigheter ikke vil utgjøre et gode for fornærmede, og at forsvarer vil måtte behandle fornærmede på en annen måte enn etter dagens ordning. Allerede på nåværende tidspunkt behandler forsvarer fornærmede i en del saker på en relativt fiendtlig måte. Som utvalget nevner så har fornærmede gjennom bistandsadvokaten mange rettigheter før og under rettsaken, og ved å innføre partsrettigheter er det ingen ting som tilsier at realiteten vil bli så annerledes, utover at retten til å anke sikres for fornærmede og etterlatte.

Kretsen av etterlatte

Stine Sofies Stiftelse mener det er viktig å sikre at noen ivaretar avdødes interesser, og at dersom den kretsen av etterlatte som følger av dagens regelverk, selv er døde, må det være anledning til at søsken av avdøde får oppnevnt bistandsadvokat.

Retten til bistandsadvokat

Stiftelsen er videre positiv til at utvalget foreslår at alle fornærmede og etterlatte bør ha like rettigheter, uavhengig av om vedkommende har rett på bistandsadvokat. Noen rettigheter bør likevel utføres av advokat, og dette mener Stiftelsen også må gjelde for tiltalte sin del.

Stine Sofies Stiftelse støtter utvalgets ønske om å utvide dagens ordning med bistandsadvokat til også å omfatte personforfølgelse, grov kroppsskade og ran. Stiftelsen støtter ikke innskrenkingen de ønsker ved at strl § 168 om overtredelse av oppholds og besøksforbud, samt § 304 om seksuell handling, ikke skal gis automatisk rett på bistandsadvokat.

Stine Sofies Stiftelse støtter videre ikke forslaget om at det i enkelte tilfeller kan være grunn til å gjøre unntak fra bestemmelsen om ubetinget oppnevning av bistandsadvokat, og at slikt unntak bør gjelde i saker der det er klart at det ikke er behov for det på grunn av sakens karakter og forhold ved vedkommende selv. Eksempler er saker i nedre sjiktet av et straffebud, saker om forsøk, og hvor fornærmede selv har gitt uttrykk for at han/hun ikke ønsker representasjon, eller er for ung til i det hele tatt å få med seg saken. Stiftelsen stiller spørsmål om hvem og hvordan dette skal vurderes, og om dette er ment som et unntak under etterforskningen eller under hovedforhandling.

Stiftelsen frykter at det vil stilles spørsmål om behov for bistandsadvokat oftere i en sak, og at dette vil gå på bekostning av fornærmedes rettssikkerhet. At et barn er for ung til å få med seg saken, betyr ikke at barnets rettigheter ikke trenger ivaretas både under etterforskningen og under rettssaken. Stiftelsen støtter derfor ikke forslaget om å gjøre unntak fra den ubetingede retten til bistandsadvokat. I slike tilfeller må man heller sette begrensninger for bistandsadvokatens mandat, dersom det er behov for det. Stiftelsen ser også at det kan være hensiktsmessig med felles advokat og koordinerende advokater, der det ikke går på bekostning av fornærmedes interesser.

9. Innsyn

Stiftelsen støtter ikke utvalgets ønske om å innføre en viss begrensning i innsynsretten for sakens øvrige aktører. Forslaget innebærer at Innsynsretten bør dekke det den enkelte har behov for av opplysninger, og at fornærmede og etterlatte således gis rett til innsyn i opplysninger vedkommende trenger for å ivareta sine interesser i saken. Forslaget innebærer en viss innskrenkning sammenlignet med gjeldende rett for fornærmede og etterlatte uten sivilt krav i saken. Stiftelsen savner en vurdering av om mistenktes innsyn skal begrenses tilsvarende.

10. Bevis

Stine Sofies Stiftelse er sterkt imot at barn skal omfattes av nærståendeunntaket og øvrige forklaringsfritak. Stiftelsen mener at barn ikke skal pålegges belastningen med å velge hvorvidt de må forklare seg om nærstående. Det legges stort ansvar på barnet, og spesielt dersom vedkommende på nytt begår en kriminell handling enten mot barnet selv eller mot andre. Stiftelsen mener også at unntaket utvalget skisserer opp, vil åpne for økt prosess ved forsvarere som stiller spørsmål ved enhver situasjon hvor barnet ikke ble informert om forklaringsfritaket. Det fremstår ikke for Stiftelsen at det er av hensyn til barnet at utvalget foreslår å innføre denne endringen. Barn som ikke ønsker å fortelle klarer man ikke å tvinge til dette, men at lovverket skal legge til rette for å gjøre en allerede vanskelig situasjon for barnet enda mer forvirrende ved å innføre forklaringsfritak, av hensyn som mest taler til beskyttelse av voldsutøver, er direkte skadelig for barnets rettssikkerhet.

Videre er stiftelsen sterkt kritisk til utvalgets tilbakeføring til opprinnelig ordning, hvor mistenkte ble varslet før tilrettelagt avhør av barn. Dette er en ordning som har fått fungere i kort tid, og hvor tilbakemeldingen er at det fungerer godt. Kontradiksjonen ivaretas i tilstrekkelig grad av et

supplerende avhør hvor forsvarer får være tilstede. Utvalget begrunner endringer med at dette skaper en systematisk risiko for uriktige domfellelser, uten å kunne si sikkert om og i hvilket grad dette faktisk skjer, og til tross for at statistikk viser få tilrettelagte avhør faktisk ender i domfellelse. Det strenge beviskravet påtalemyndigheten praktiserer utgjør i seg selv en god beskyttelse og ivaretagelse av mistenktes rettssikkerhet. Stiftelsen stiller seg svært undrende til om barns rettssikkerhet i det hele tatt har vært vurdert av utvalget når de går inn for en slik endring. Om en slik endring begrunnes i manglende tillitt til politiets objektivitet, så må dette søkes avhjulpet på annen måte.

Stiftelsen mener at varsling av mistenkte før tilrettelagt avhør, sammen med innføring av forklaringsfritak, utgjør en urovekkende og betydelig svekkelse av barns rettssikkerhet.

11. Hovedforhandling

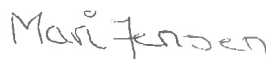
Stiftelsen støtter ikke utvalgets forslag om at utgangspunktet skal være at tiltalte forklarer seg først, men at det gjelder et generelt og vidt unntak for "fornærmede, etterlatte og andre vitner når det er grunn til det". Stiftelsen foreslår at man beholder dagens ordning med at fornærmede, etterlatte vitner først, men at man heller kan åpne for unntak dersom det er grunn til det. Utvalget opplyser at man tar sikte på å videreføre den realiteten som følger av gjeldende rett, og stiftelsen ser derfor ikke grunnlag for å endre loven til noe som fremstår som en svekkelse av de rettigheter Fornærmedeutvalget arbeidet frem.

Med vennlig hilsen

Stine Sofies Stiftelse

Ada Sofie Austegard
Generalsekretær

Mari Jensen
Jurist